

dr hab. Janina Hajduk-Nijakowska

Prof. Uniwersytetu Opolskiego

Recenzja rozprawy habilitacyjnej PhDr. Petra Janečka

Mýtus o pérákoví. Městská legenda mezi folklorem a populární kulturou,

Wydawnictwo Argo, Praha 2017, ss. 359.

PhDr Petr Janeček jest dojrzałym badaczem o znaczącym dorobku naukowym. Posiada wyraźnie skryształizowane zainteresowania badawcze, które z podziwu godną konsekwencją systematycznie realizuje. Opublikowane przez niego trzy antologie współcześnie zapisanych opowieści: *Černá sanitka a jiné děsivé příběhy* (2006), *Černá sanitka druhá žeň* (2007), *Černá sanitka: třikrát a dost* (2008) dowiodły przede wszystkim, co autor zdecydowanie podkreślił w jednym z tomów, że „kolektywny *homo narrans* ciągle żyje”. We wstępie do pracy *Folklor atomového věku* (2011) mocno akcentuje obecność folkloru w dobie rozwoju środków masowego przekazu, a zwłaszcza internetu.

W rozprawie habilitacyjnej przedstawionej mi do oceny podstawowym przedmiotem badań Janečka jest właśnie współczesny folklor. Zdefiniowanie przedmiotu i zakresu badań folklorystycznych uzależnione jest, oczywiście, od sposobu rozumienia folkloru, co przesądza o przyjęciu określonych koncepcji teoretycznych, ponieważ jest on wyraźnie heterogeniczny i wymaga kompleksowego podejścia badawczego. Dlatego też z natury swej, jak dowodzi autor, współczesne badania folklorystyczne mają charakter interdyscyplinarny oraz muszą być prowadzone na szerokim tle porównawczym, a to udało się autorowi z powodzeniem zrealizować.

Folklor jest po prostu częścią kultury, zresztą Janeček wprost deklaruje, że najbliższe mu jest europejskie rozumienie etnologii jako nauki o kulturze (*Kulturwissenschaft*) (s. 38), a zatem między innymi przeanalizowanie kontekstu, w jakim powstają i funkcjonują opowieści, jest niezbędnym elementem analizy zjawisk folklorystycznych. Zapowiadając podjęcie w monografii kompleksowego badania narracji o Péráku z perspektywy folklorystycznej, powiązanej z koncepcją podania i „famy” (*pověsti a famy*) pisze wprost, że rozumie te pojęcia nie tylko jako gatunki folkloru („teksty literatury oralnej”), ale też jako *praxis* – symbolizującą społeczne procesy powiązane z szerokim rozumieniem kultury. Występuje zatem przeciwko

„tekstocentryzmowi” w badaniach folklorystycznych. Społeczne usytuowanie podań i „fam” wymusza na badaczu przeanalizowanie kontekstu w jakim one funkcjonują, ponieważ determinuje on dostępność gotowych wzorów narracji dla większości członków danej wspólnoty kulturowej, wspomagając tym samym naturalny, bezrefleksyjny proces socjalizacji (wrastania w kulturę). Dla Petra Janečka podanie (*pověst*) jest opowiadaniem o wydarzeniach z życia, co potwierdza i moją koncepcję, że źródłem podań są opowieści wspomnieniowe. Autor rozumie podanie (*pověst*) jako swoisty wzorzec narracyjny: zbiór retoryczno-narracyjnych i performatywnych strategii powiązanych z zachowaniami społecznymi, który należy interpretować na kilku poziomach (typ dyskursu, temat podania, sposób zobrazowania wydarzeń, rozdźwięk pomiędzy światem fikcyjnym a codziennością narratora i słuchaczy (s. 48-49).

Petr Janeček konsekwentnie podkreśla również rolę mediów, które nie tylko mają zdecydowany wpływ na przeobrażenia zachodzące we współczesnym folklorze, ale przejawiają też wyjątkowo mocną funkcję folklorotwórczą; inspirują powstawanie spontanicznych sytuacji skłaniających do opowiadania oraz wpływają na przeobrażenia tradycyjnych form narracji ustnej. Wpływają ponadto na proces folkloryzacji i fabularyzacji opowieści funkcjonujących współcześnie w obiegu bezpośrednim (oralnym), które z medialnej inspiracji dominują we współczesnym potocznym obiegu. Szczegółowe, precyzyjne analizowanie tego zjawiska poważnie wzbogaciło proces śledzenia przez Janečka relacji zachodzących pomiędzy folklorem a kulturą popularną.

W rozwiniętym tytule rozprawy znajduje się pojęcie gatunkowe legenda miejska (*městská legenda*), które stosunkowo późno „weszło” w przestrzeń współczesnych gatunków folklorystycznych. Początkowo zainteresowanie badaczy koncentrowało się na pogłoskach, których siła polegała głównie na tym, że nie można ich było „rozładować”. Rodzą je bowiem ludzkie niepokoje, strach, obawa o najbliższych i wkrótce stają się one „surowcem dla wyobraźni zbiorowej”, szybko rozprzestrzeniając się w obiegu, podlegając przeróżnym uzupełnieniom, „obróbkom” i wariantowości. Polski folklorysta Dionizjusz Czubala, potwierdzając tę prawidłowość, występującą w opowieściach sensacyjnych, w opowiadaniach nietradycyjnych, uznał ją za główny wyróżnik gatunkowy i zdecydował o nazwaniu tych opowieści, zgodnie z tradycją angloamerykańską legendami miejskimi (*urban legend*). Zdawał sobie sprawę z kontrowersji związanych z taką nazwą tego gatunku, co zresztą nie ułatwiało mu genologicznej analizy. Zresztą, jak sędzę, Czubala nie upierał się przy konsekwentnym stosowaniu tej nazwy, skoro we wstępie do zbioru własnych prac, opublikowanym w 2005

roku, napisał wprost: „Legends miejskie – często nazywane też legendami współczesnymi, mitami współczesnymi czy plotkami, to komunikaty aktualne, spontaniczne, gorące, uruchamiające emocje i zmuszające do natychmiastowej reakcji”¹.

Można w zasadzie przejść do porządku dziennego nad brakiem jednomyślności wśród badaczy co do nazwy gatunkowej tych opowieści, bowiem wszystkie używane przez folklorystów określenia eksponują ich nie-tradycyjność, nowoczesność, wyraźne powiązanie ze współczesnym zurbanizowanym światem pozostającym w mocy środków masowego przekazu i wyzwalanych przez nie nowych sytuacji egzystencjalnych człowieka. I tak etnolodzy amerykańscy i angielscy, obok *urban legend* faworyzują: *modern folk tales*, *contemporary legend*, folklorysty niemieccy: nowoczesne podania (*moderne Sagen*), współczesne historie legendarne (*Sagenhafte Geschichten von heute*), jak nazywa je Rolf Wilhelm Brednich², natomiast Czesi i Słowacy eksponują pojęcia pogłoski (*fámy*), nowoczesnego podania (*současne pověsty*), podania miejskiego (*městské pověsti*), nowoczesnego lub miejskiego mitu (*moderni, městsky mýtus*). Na popularność pojęcia pogłoski (*fámy*) wśród czeskich i słowackich badaczy bez wątpienia wywarła wpływ praca francuskiego socjologa Jean-Noëla Kapferera, pt. *Rumeurs: le plus vieux media du monde*, która już w 1992 r. ukazała się w czeskim tłumaczeniu Dušana Provaznika pt. *Fáma – nejstarší médium světa (Pogłoska, najstarsze medium świata)*. Kapferer sformułował między innymi tezę, że „uznanie jakiejś informacji za informację prawdziwą zależy od systemu relacji, które powstały w naszym pradawnym myśleniu, a których używamy do jej oceny. Dopóki ta informacja jest zgodna z tymi regułami myślenia, istnieje silne prawdopodobieństwo, że przyjmiemy ją jako prawdziwą”³. Tezę tę potwierdza swymi badaniami na internetowych forach Zuzana Panczová: „w szerzeniu pogłosek (*fám*) i konspiracyjnych teorii, główną rolę odgrywa to, czy informacja zgodna jest z naszymi dotychczasowymi przekonaniem i stereotypowymi wyobrażeniami”⁴.

Petr Janeček uznaje „fame”, ów spontanicznie powstający „fenomen kolektywnej imaginacji”, za potencjalnie uwiarygodnioną wiadomość, która nie jest jednak oparta na

---

¹ D. Czubala, *Wokół legendy miejskiej*, Bielsko-Biała 2005, s.5.

² R.W.Brednich, *Das Huhn mit dem Gipsbein. Neueste sagenhafte Geschichten von heute*, München 2000; Idem: *Die Maus im Jumbo-Jet. Neue sagenhafte Geschichten von heute*, München 2004; Idem: *Pinguine in Rückenlage. Brandneue sagenhafte Geschichten von heute*, München 2004; Idem: *Die Spinne in der Yucca-Palme. Sagenhafte Geschichten von heute*, München 2007.

³ J.N. Kapferer, *Fáma – nejstarší médium světa*, tłum. D. Provaznik, Praha 1992, s. 64.

⁴ Z. Panczová, *Konšpiračné teórie na stránkach internetu*, „Slovenský Národopis” 2005, nr 2, s. 161.

solidnych, zweryfikowanych faktach (s. 52). Jego zdaniem „fama” ma wiele wspólnego z podaniem i obu tych pojęć używa do interpretacji opowieści o Péraku, które splatają się często z indywidualnymi przeżyciami narratorów, opowiada się zatem – i słusznie – za uznaniem opowieści wspomnieniowych (*vyprávěni ze života, skaz*) za odrębny gatunek folklorystyczny. Zresztą Janeček konsekwentnie w swojej pracy wskazuje na międzygatunkowy synkretyzm opowieści o Péraku.

Bez względu jednak na to jak nazwiemy ten typ opowieści, to nie ulega przecież wątpliwości, że dramatyczne sytuacje społeczne rodzą wyjątkowe zapotrzebowanie na informacje pozwalające wyjaśnić rozgrywające się zdarzenia oraz złagodzić strach i napięcie. Czy nazwiemy je plotką lub pogłoską, czy sensacją lub legendą miejską, czy też opowieścią parawierzeniową lub przekazywaną w konwencji wierzeniowej – to zawsze podobne opowieści, eksponujące ważne w danym momencie informacje, będą pełniły funkcję swoistego „wentyla ludzkich lęków”.

Rozważania na temat genologii folklorystycznej nie są głównym tematem rozprawy Petra Janečka, okazały się jednak dla niego niezbędne do doprecyzowania przedmiotu badań, wyeksponowania specyfiki funkcjonowania w kulturze czeskiej postaci Péraka. Wykorzystuje również do tego teorię interdyscyplinarnego ujęcia pamięci kulturowej opracowaną przez Jana Assmanna i Aleidę Assmann, teorii, która pomaga mu w przeanalizowaniu specyfiki funkcjonowania Péraka na dwóch poziomach czeskiej pamięci zbiorowej: pamięci komunikatywnej i pamięci kulturowej, by precyzyjnie prześledzić proces tworzenia mitu o tym bohaterze. Czyni to w oparciu o imponująco bogaty materiał, docierając do najstarszych zarejestrowanych opowieści o Péraku z czasów pierwszej wojny światowej, co więcej ilustrując miejsca tych zapisów na mapie (głównie w miastach), by udokumentować obecność „skaczącego straszyla” (*skákejícího fantoma*) w czeskiej pamięci komunikatywnej, gdy jeszcze mógł być podobny do innych „tradycyjnych” czeskich demonów. W czasie drugiej wojny światowej w latach 1941-1943 wyjątkowo popularne stają się opowieści o tajemniczym Péraku w Protektoracie Czech i Moraw (z wizualizowane przez autora na mapie) z jednej strony humorystyczne (rozładowywały stres i wyzwalały śmiech), ale mogły być groźne i pełnić swoistą funkcję pedagogiczną w folklorze dziecięcym (ze strachu nie wychodzono na ulice); z drugiej opowieści poważne – Perák staje się członkiem ruchu oporu i skutecznie szkodzi Niemcom (można było kpić z wroga), co odnotowała zresztą ówczesna prasa. W „Českém denniku” w 1943 r. ukazał się nawet pierwszy w czeskiej kulturze wizerunek „Péroveho muža”. Opowieści te, zdaniem Janečka, z krótkich lokalnych „fam” rozwinęły się z czasem w

skomplikowane narracje i funkcjonowały jako podania (*pověsti*) i memoraty (s. 75). Po drugiej wojnie światowej, gdy bierny opór i „szeptana propaganda” stają się zbędne, opowieści o Péráku, jak twierdzi autor, albo zanikają albo zostają „zakotwiczone” we wspomnieniach wojennych lokalnych społeczności. Przede wszystkim jednak postać Péráka zostaje wzbogacona o nowe motywy: może być voyerem, złodziejem, seksualnym agresorem. Może wywoływać paniki społeczne w powiązaniu z wydarzeniami politycznymi, na przykład na ziemiach, z których wysiedlono Sudeckich Niemców (s. 87). Ale co ciekawe, dokumentuje też Janeček funkcjonowanie w Słowacji opowieści o Fosforáku, wariacie czeskiego Péráka, ale jednoznacznie negatywnej postaci, żyjącej między innymi w ciemnych ulicach, a zwizualizowanej w bratysławskim czasopiśmie „Kocúr” w 1943 roku. Drobiazgowo, precyzyjne śledzenie przez autora śladów postaci czeskich lub słowackich zjaw (*fantomů*) pojawiających się w lokalnych narracjach, zaowocowało zestawem tabelarycznym, w którym odnotował wszystkie wersje nazw własnych tych postaci (11 czeskich i 4 słowackich), geograficzne regiony ich występowania i czas rejestracji opowieści (s. 103). Obok Péráka i Fosforáka znajduje się tam również praski Žiletkář, bohater sensacyjnych, zbliżających się do horroru legend miejskich, realizujący międzynarodowy wątek legendy miejskiej potwierdzony we współczesnym folklorze czeskim (odnotowany już dużo wcześniej przez Janečka w antologii *Černá sanitka a jiné děsivé příběhy*), polskim, a także meksykańskim (s.105). Autor zwrócił również uwagę na funkcjonowanie w obiegu potocznym w północnych Czechach w czasie II wojny światowej ciekawego wariantu legendy miejskiej, której bohaterem był Kohlenklau (*Uhlak*), „złodziej węgla”, będący synkretycznym powiązaniem kultury oralnej i popularnej; obecny też na plakatach i ulotkach (reprodukcja jednej z nich znajduje się pracy, s. 108) akcji propagandowej prowadzonej w 1942 roku w Niemczech i na terenach okupowanych pod hasłem *Kampf dem Kohlenklau (Boj proti Kohlenklauovi)*. Jak ustalił autor, w północnych Czechach o Kohlenklau/nie opowiadali przede wszystkim mieszkańcy posługujący się językiem niemieckim, dla czeskich narratorów był on raczej „popkulturową figurką”, którą często łączyli z Pérákiem. Z tego też względu Pérák podlegał „rozmnożeniu” i mógł się pojawiać w liczbie mnogiej. Zarówno to, jak i wszelkie dalsze twierdzenia dotyczące specyfiki postrzegania i kreowania obrazu „Sprężynowego człowieka” w podaniach, anegdotach i „famach” współczesnych, uzasadnia autor wyjątkowo licznymi przykładami opowieści zapisanych współcześnie, często także ciekawymi opowieściami wspomnieniowymi.

Oddzielny rozdział poświęcił Petr Janeček analizie kulturowej ewolucji Péráka, wskazując na XIX-wieczne brytyjskie źródła opowieści o *Spring-heeled Jacku*, postrachu

Londynu, który dotarł do Czech prawdopodobnie za pośrednictwem ustnego przekazu jako „modyfikowany i globalizowany kulturowy import z zagranicy” (s. 119). Sam *Spring-heeled Jack* jako późniejszy Pérák, wzbogacany był już o nowe oryginalne czeskie elementy, autentyczne plotki podsycane przez prasę tabloidową i kulturę popularną, stał się ważnym elementem folkloru miejskiego, „hybrydyzowaną częścią kultury robotniczej” (s. 128) i rozwijającej się kultury masowej, nosicielem zakorzenionych w kulturze archetypów (czyhające na człowieka upiory). Na przykładzie zmieniającej się postaci Péráka, autor śledzi obustronne przemieszczanie się motywów między folklorem a kulturą popularną, cytując między innymi relacje z prasy codziennej z początku XX wieku. I co ważne, międzynarodowy kontekst legend o przeróżnych zjawach „spokrewnionych” z Pérákem, konsekwentnie rozwijany jest przez autora w całej monografii. Odnajduje on „satelitów” Péráka podobnych do brytyjskiego fantomu w wielkich miastach rosyjskich w latach 20. XX wieku, w Petersburgu, Moskwie i Odessie, nie tylko w zarejestrowanych opowieściach, czy w utworach literackich, ale też w działalności petersburskich gangów (jeden z nich nazywano *poprygunčiki* czyli *péráci*), które wykorzystywały popularność fam o skaczących zjawach do ukrycia własnej kryminalnej działalności. Informacje te uwiarygodnił autor podaniem miejsca zachowanych fotografii gangu (zbiory policyjnego muzeum w Petersburgu) i opublikował je w pracy, co bez wątplenia świadczy o perfekcyjności jego narracji badawczej. Zwrócił ponadto uwagę na inkarnację rosyjskich „skaczących fantomów”, zwanych *poprygunčikami*, w opowieściach funkcjonujących w czasie II wojny światowej, zwłaszcza w Leningradzie (dawnym Petersburgu) w czasie ponad dwuletniego oblężenia miasta przez nazistów.

Petr Janeček odnajduje także w powojennych Niemczech „potomków” Péráka, którzy nadal, jego zdaniem przejawiali „erupcję” lokalnej paniki: *Hüpfemännchena* i *Spiralhopsera*. Uważa, że opowieści o „skaczących fantomach” przenieśli z sobą Niemcy wysiedleni po wojnie z Czech. Są one przykładem modernizacji tradycyjnych demonologicznych podań o spotkaniu z istotami nadprzyrodzonymi, które podlegają jednak później w NRD w latach pięćdziesiątych ideologizacji (podobnie jak czeski Pérák): straszą między innymi rolników sprzeciwiających się kolektywizacji wsi oraz ludzi mieszkających w pobliżu wojskowych zakładów, zwłaszcza tam gdzie wydobywano uran (s. 160-161). I podobnie jak w przypadku czeskich i słowackich fantomów zaprezentował w tabeli miejsca występowania i nazwy niemieckich fantomów wraz z ich lokalizacją na mapie (s. 166-167).

Interpretując proces kulturowej ewolucji postaci Péráka, wyeksponował Janeček, co oczywiste, wyjątkowo szybkie rozpowszechnianie się opowieści o tej postaci w folklorze

drugiej wojny światowej. Ożywienie zmitologizowanego wątku, który był utajniony i niemal zapomniany przez dwa pokolenia, nastąpiło również w Wielkiej Brytanii i zaowocowało przede wszystkim anegdotami reagującymi na aktualną sytuację społeczno-polityczną (s. 169), ale również legendami miejskimi, podobnymi czasami do podań (*pověsti*), nasilającymi się zwłaszcza po powstaniu Protektoratu. Autor szczegółowo to prezentuje, eksponując regionalny/lokalny typ postaci Péráka w folklorze czeskim i słowackim. Jak zwykle wzbogaca swe uwagi wieloma cytataми z funkcjonujących w obiegu opowieści, podając dodatkowo w rozbudowanych przypisach wiele interesujących źródeł. Na przykład, gdy pojawiła się informacja o tym, że czescy mężczyźni przeprawili się przez granicę do Polski, by walczyć z nazistami, zaczęła funkcjonować legenda miejska, że to ostrawscy górnicy przeprowadzili ich przez granicę tajnym podziemnym labiryntem (s. 173). Czeskie, słowackie, rosyjskie i niemieckie opowieści o zjawach, zdaniem autora, powiązane są wprawdzie ze swoim brytyjskim pierwowzorem, jednak przez lata wypracowały własne regionalne/lokalne wersje podań. Janeček uznaje je za przejaw funkcjonowania wędrownych podań (*putovní pověsti*), powołując się na teorię migracyjnych legend (*migratory legends*) norweskiego folklorysty Reidera Th. Christiansena, który, jak wiadomo, zmodyfikował system Aarne-Thompsona wprowadzając do niego wątki z opowieści wierzeniowych i podań. Ale wiadomo też, że tematyka opowieści nie może być jedynym kryterium gatunkowym, co zdecydowanie podkreślał już Kiriłł W. Czystow: „Każde podanie, legenda, opowieść wierzeniowa, to nie jeden tekst tylko cykl bardzo ruchliwych tekstów, tematów, motywów, które mogą się różnorodnie grupować”⁵. Janeček korzysta zatem z ustalenia socjologa Garyho A. Finea, który twierdzi, że typowe wędrowne podania (*pověsti*) składają się z dwóch warstw: stabilnego „jądra narracji” (*narativního jádra*) i powiązanych z nim narracyjnych szczegółów (*narativních detailů*), zakotwiczonych w lokalnym środowisku. Dodatkowo przywołuje tu termin Carla von Sydova *oikotyp* (*ekotyp*), by wyeksponować specyfikę powstawania (ekotypizacji) regionalnych (lokalnych) wersji tradycyjnych podań wierzeniowych (magicznych). Czeskie narracje o Péráku uznaje bowiem Janeček za (proto)oikotyp, regionalną wersję międzynarodowego wędrownego podania o Spring-heeled Jacku, podania powiązanego z określoną subkulturą, na przykład z górniczymi podaniami o podziemnym duchu (Permoniku) (s. 178). Nie jest to, oczywiście, jedyny wątek folklorystyczny, który dotarł z kultury zachodniej do Czech, wszak dzięki dynamicznie rozwijającej się kulturze popularnej wspieranej globalnym internetowym

---

⁵ К. В. Чистов, *К вопросу о принципах классификации жанров устной народной прозы*, Москва 1964, s. 7.

obiegami, bombardowani jesteśmy nie tylko przeróżnymi legendami miejskimi (sam autor opublikował ich wiele we wspomnianym cyklu *Černá sanitka*, czy w tomie *Krvavá Máry*⁶) ale także teoriami spiskowymi. Posiadają one, uważa autor, wiele cech podobnych do analizowanego przez niego kulturowego zjawiska jakim stał się Pérák (s. 182).

Potwierdzają to jego dalsze analizy społecznych i kulturowych funkcji demonologii miejskiej, prowadzone przede wszystkim z perspektywy psychologicznej: personifikacji strachu (Pérák i inne miejskie fantomy jako przejaw masowej psychozy lub swoistej *katharsis*), rewitalizacji prozatorskiego folkloru w sytuacji zagrożenia społeczności. Analizy te wzbogaca autor ciekawymi cytataми z wywiadów (dominują wypowiedzi w konwencji wspomnieniowej) oraz zdjęciami ulicznych zakamarków w Jihlavie, gdzie „za protektoratu” był „prawdziwy pérák”: zdemonizowany przez lokalną społeczność konkretny człowiek (ogrodnik Ignaz Hanus, Niemiec wysiedlony z Czech w 1945 roku). Péráka można też, według Janečka, uznać za postać mitologizującą seksualną agresję, co też dokumentuje konkretnymi narracjami, a także jako postać liminalną, znajdująca się na granicy między realnością a fikcją, naturalnością a (nad- lub nie-)naturalnością, bogatym a ubogim (s. 242), na pograniczu nocy i dnia, dobra i zła.

W kończącym pracę rozdziale Janeček analizuje miejsce Péráka we współczesnej czeskiej kulturze, który pomalą przesuwają się już z pamięci komunikatywnej do pamięci kulturowej i z wątku folklorystycznego staje się ważnym, stabilnym (nie zmieniającym się) tematem kultury popularnej, jak to określa autor, staje się „folkloreską” (*folkloreskou*), popkulturowym opracowaniem tematu folklorystycznego z silnym potencjałem mitologicznym. „Folkloreska”, wyjaśnia, to proste przejęcie, swobodna adaptacja lub parodia folklorystycznego wzorca, ale także generowanie własnego narracyjnego uniwersum, często niezależnego od oralnych folklorystycznych inspiracji (s. 246). Na granicy między folklorystycznym i późniejszym popkulturowym Pérákiem umiejscowił autor Péráka literackiego, wyrastającego z nostalgicznych wspomnień o czasach II wojny światowej, zarówno czeskich jak i niemieckich. W przestrzeni popkulturowej Pérák pełni już rolę superbohatera w filmach (pierwszy animowany film powstał już w 1946 roku) i w komiksach, podlegając jednocześnie, jak to określił autor, postępującej nacjonalizacji, co stopniowo czyni z niego czeskiego bohatera (będącego początkowo wytworem socrealizmu), by po roku 2010 mógł on „powrócić na ulice” w postaci graffiti i plakatów i na stałe trafić już do czeskiego *legendarium* jako symbol *genius loci* dzielnicy robotniczej Pragi (s. 274).

---

⁶ P. Janeček, *Krvavá Máry a jiné strašlivé historky*, Nakladatelství PLOT, Praha 2015.

W konkluzji należy stwierdzić, że rozprawa Petra Janečka pt. *Mýtus o pérákovi. Městská legenda mezi folklorem a populární kulturou*, jest bardzo interesującą i ważną pracą dla rozwoju współczesnej folklorystyki. Analizowanie kontekstu społeczno-politycznego wpływającego na zmiany kultury przełomu XIX i XX wieku, a zwłaszcza jej funkcjonowania w czasie II wojny światowej i w czasach powojennych aż do współczesności, w celu uchwycenia zmian zachodzących w profilu postaci mitycznego Péráka, wzbogacił autor imponującą ilością zgromadzonego materiału badawczego, a także bogatą literaturą naukową, którą po przemyśleniu i zinterpretowaniu wykorzystał z powodzeniem do pogłębienia własnych analiz. Po prostu wykazał, że określone sytuacje egzystencjalne wyzwalają ekspresję twórczą, finalizującą się w podobnych sensacyjnych narracjach nazywanych legendami miejskimi (*urban legend*). Udowodnił ponadto, że folklor jako część kultury, podlegając nieustającym zmianom, których odczytanie wymaga aktywności współczesnych folklorystów i etnologów, wymaga skoncentrowania się na badaniach kontekstu kulturowego. W tym celu wykorzystał w swej pracy obszerne fragmenty zgromadzonego materiału (168 opowieści, 159 wywiadów) oraz literaturę popularną, teksty prasowe, fotografie, rysunki, relacje reporterskie itp. I co najważniejsze, problematykę relacji zachodzących pomiędzy folklorem a kulturą popularną przeanalizował w kontekście międzynarodowym, dostrzegając występowanie podobnych mechanizmów w kulturach słowackiej, rosyjskiej, niemieckiej, brytyjskiej, a także amerykańskiej.

Stwierdzam, że praca Petra Janečka pt. *Mýtus o pérákovi. Městská legenda mezi folklorem a populární kulturou*, odpowiada wymaganiom stawianym rozprawom habilitacyjnym, jest na gruncie czeskiej, słowackiej i polskiej folklorystyki oraz etnologii ważnym dokonaniem, co w pełni uzasadnia wnioski o przyjęcie tej rozprawy habilitacyjnej i dopuszczenie PhDr. Petra Janečka do dalszego postępowania.

Opole, 15 lutego 2019 r.

dr hab. prof. UO Janina Hajduk-Nijakowska